

Соціальність як вона є і як вона здається

д. філос. н., проф. О. М. Кузь, канд. філос. н., доц. Гетало Т. Є.

Аналізуються постсучасні конотації використання понять «соціальне» та «суспільне», досліджується проблема онтології соціального. Робиться висновок про те, соціальність породжується не суспільством, а суб'єктами, які взаємодіють у процесі екзистенціальної комунікації або інтерпретації інституціональної комунікації.

Ключові слова: соціальне, суспільне, соціальна реальність, соціальні суб'єкти, суб'єктність.

Становлення і розвиток постіндустріального суспільства призвів до кардинальних трансформацій традиційних соціальних основ, форм і способів соціального життя людини і механізмів її соціалізації. Причому ці докорінні зміни мають для соціальності подвійні наслідки. З одного боку, зростання міри індивідуалізації у процесі цивілізаційного розвитку в сучасних умовах призводить до поширення патогенних для соціальності форм індивідуалізму, агресивно девіантні та відверто егоцентричні форми якого, розростаючись і легітимуючись на тлі деформації і занепаду традиційних форм соціального буття – сім'ї, спільноти, етносу, нації тощо – становлять загрозу десоціалізації людини. З іншого боку, дедалі більша інституалізація соціальності, ускладнення соціальних практик і їх динамічне оновлення, виникнення й поширення нових засобів і форм комунікації, а також маніпуляції людською свідомістю, утворюють загрозу дегуманізації соціальності: відчуження від людини об'єктивних форм її соціального життя і деградацію суб'єктності людини, підсилення влади над нею зовнішніх соціальних сил – економічних, політичних, духовних. У цій ситуації розгортання теоретичного дискурсу соціального здатне виступити своєрідним проектом конструювання соціальності, адже дискурсивні утворення завдяки своєму символічному потенціалу самі певною мірою перетворюються на дійсність.

Соціальність у своїх об'єктивованих і суб'єктивованих формах так чи інакше входить у предмет дослідження майже усіх соціально-гуманітарних дисциплін. Разом з тим, кожна конкретна наука, фіксуючи власний предметний аспект соціальності, схильна або гіпертрофувати, або нівелювати її антропологічний вимір. Показовими в останньому відношенні є соціологія і політологія, які зосередились на вивченні, насамперед, інституціональних механізмів соціуму. На тлі діагнозу «смерті суб'єкта», який наприкінці ХХ ст. став одним із найпоширеніших для соціально-гуманітарного пізнання у цілому, усвідомлення теоретичної неспроможності й практичної небезпеки «десуб'єктивації» соціальності активізує пошук теоретико-методологічного інструментарію, який дозволить повернути соціальності її антропологічний вимір. Це знайшло вираження в актуалізації дискурсу самопізнання і самостворення людини через моделювання соціальної реальності соціогуманітарними дискурсами [1, с. 4–7]. Засадничими поняттями в даному теоретичному контексті стали «соціальна реальність» і «суб'єктність». Перше дозволяє реконструювати антропологічний вимір в онтології соціальності, наголошуючи на неможливості суцільної об'єктивації, а друге – артикулювати той вимір людини, який, сутнісно конституюючи її як соціального дієвця, здатен захистити від стратегій панування соціального ладу (А. Турен).

Мета розвідки – окреслення проблемно-тематичного поля, у межах якого можлива інтеграція соціогуманітарного знання про соціальність та її постсучасна теоретизація. Відповідно, об'єктом дослідження є соціальність як сутнісна характеристика людини і способу її буття у світі, а предметом – філософсько-антропологічний аналіз становлення соціальності через історичні практики соціалізації.

Оскільки соціальність частково чи повністю входить в предмет дослідження майже всіх соціально-гуманітарних дисциплін, усі соціальні теоретики певною мірою центруються навколо цієї категорії. До найбільш значущих доробків варто віднести напрацювання таких соціальних філософів, як З. Бауман, Ж. Бодріяр, А. В. Брушлінський, П. Бурдьє, Е. Гуссерль, Т. М.

Дрідзе, В. П. Загороднюк, В. Є. Кемеров, В. О. Кутирєв, Ю. А. Кімельов, А. М. Лой, К. С. Пігров, В. С. Стьопін та ін. Однак, незважаючи на наявність низки евристичних ідей щодо постсучасного концепту соціальної реальності, наразі відсутній цілісний підхід до його інтерпретації, що й спровокувало появу даної розвідки.

Соціальний та інституціональний (суспільний) зрізи соціальної реальності, взаємопроникаючи, уособлюють діалектику динаміки та статичності соціуму й конститууються в цій реальності як соціальні й суспільні феномени, що мають своє специфічне буття. Формально-логічно все суспільне – це соціальне, бо, зрештою, породжене взаємодією індивідів. Проте не всякому соціальному властиві ознаки суспільного, а часто й навпаки – соціальна взаємодія за певних умов породжує антисуспільні явища, і суспільство намагається ліквідувати підґрунтя такої взаємодії і тим самим зберегти стабільність своїх структур, а отже, і свою цілісність. Однак коли як суб'єкти взаємодії постають великі соціальні групи і суспільство виявляється неспроможним адаптувати їх через інституціональні механізми до системи суспільних (не соціальних!) відносин, то таке суспільство руйнується, і на підґрунті нових соціальних відносин інституціоналізується нове суспільство. Діалектика соціальних відносин та інституціональних форм їхнього закріплення фундує розвиток цивілізації й визначає всю різноманітність її форм.

Якщо подивитись на становлення соціальності не в історичній ретроспективі, де соціальність рано чи пізно набуває відносно стабільних інституціональних форм (що зазвичай приводить до ототожнення соціального й суспільного), а в режимі «реального часу» (адже нова соціальність виникає тут і тепер), то можна вийти за межі того розуміння соціального, яке в академічному середовищі вважається цілком обґрунтованим. Йдеться про соціальне як сукупність певних властивостей та особливостей суспільних відносин, інтегровану індивідами або спільнотами у процесі спільної діяльності

(взаємодії) в конкретних умовах, яка проявляється в їхньому ставленні один до одного в суспільстві, до явищ та процесів суспільного життя.

Позитивний аспект цього визначення полягає у тому, що дає можливість не ототожнювати соціальне й суспільне. Але якщо слідувати його логіці, для виникнення соціального потрібні суспільні відносини, тобто необхідне суспільство як специфічна соціальна цілісність. Лише вона породжує соціальне, яке постає його інтегративним відображенням. Проте соціальність породжується не суспільством, а суб'єктами, які взаємодіють у процесі екзистенціальної комунікації або інтерпретації інституціональної комунікації. Телос останньої завжди пов'язаний з досягненням розуміння щодо певної спільної діяльності, у ній завжди йдеться про певну спільну дію, мотивовану самою системою. У той же час екзистенція доволі часто потрапляє в такі маргінальні ситуації (за Ж. П. Сартром, «ситуації екзистенціального вибору»), в яких не існує можливості «апріорного» застосування тих чи інших нормативних критеріїв.

На наш погляд, генетичний та логічний аналіз свідчить про те, що соціальність виникає вже на нижчих шаблях ієрархії індивідуально значущих взаємодій, де родові характеристики ще не оформилися у видові відмінності. Це дозволяє суспільству не лише відтворювати систему соціальних відносин, стабілізувати її на інституціональному рівні, але й розвивати її. Ототожнення соціального й суспільного, властиве більшості соціогуманітарних досліджень, не дозволяло звернути увагу на цей важливий як в теоретичному, так і в практичному плані момент.

А. В. Брушлинський зазначає, що все психічне об'єктивно постає насамперед як процес – завжди безперервний, живий, гранично пластичний і гнучкий, ніколи апріорно повністю не заданий, а тому такий, що формується та розвивається, породжує ті чи інші продукти (образи, поняття, почуття тощо) під час взаємодії людини зі світом [2, с. 132]. Саме ці властивості психічного дозволяють соціальності виникати в процесі взаємодії суб'єкта зі світом *поза* та *безвідносно* наявних інституціональних структур. Вони ж визначають і

значущість мислення як психічного процесу для формування соціальності, оскільки «мислення як безперервний процес відшукування та відкриття істотно нового є первинним і найбільш лабільним щодо дій та операцій, котрі як вторинні та менш пластичних компоненти виникають і розвиваються лише під час процесу як його форми» [2, с. 135]. У даному контексті можна в екзистенціальному плані вбачати (і стверджувати) первинність свідомості в діяльності, оскільки перша, на відміну від останньої, є безперервною. Свідомість є суб'єктною: вона закладає підґрунтя у вигляді рішень для наших майбутніх дій.

Недиз'юнктивний підхід виходить з того, що «мислення як процес нерозривно пов'язане з мисленням як діяльністю суб'єкта – з особистісним аспектом (з мотивацією, здібностями, рефлексією тощо). Це і є завжди недиз'юнктивний зв'язок *особистісного* та *процесуального* аспектів мислення. ...інакше кажучи, це не два різні й поряд існуючі плани – особистісний та діяльнісний, а *один*, оскільки діяльність здійснюється лише особистістю, взагалі суб'єктом» [2, с. 137]. Однак визнання процесуальності засад соціального все ж не дозволило А. В. Брушлинському оминати певну невизначеність. З одного боку, він стверджує, що «не є заздалегідь і цілковито чи апіорно повністю сформованими мотиви будь-якої діяльності суб'єкта. Вони також формуються у плині психічного як процесу» [2, с. 135]. З іншого боку, «на будь-якій стадії психічного розвитку людина здійснює мислинневий процес, виходячи зі вже усталених (відносно стабільних) мотивів і здібностей» [2, с. 137]. Якщо умовно прийняти, що мотиви діяльності можуть бути як соціальними, що формуються під визначальним впливом усієї сукупності психічних процесів, так і інституціональними, обумовленими процесом мислення, що оперує наявними формами знання, цінностями, ідеологіями тощо, то формування мотивації особистості стане більш визначеним.

У соціально-філософському ключі виникнення нової соціальності можна уявити як зустріч з Іншим, як відповідь на змінені умови буття, які через відкритість соціальних систем не обмежуються рамками конкретних

суспільств. Ці змінені умови або провокують нові форми та предмети задоволення наявних потреб суб'єкта, або породжують нові потреби, задоволення яких у процесі інституціональної комунікації неможливе. Задовольняючи ці потреби, суб'єкт вступає в соціальний контакт, який, поступово ускладнюючись і закріплюючись (якщо цей контакт сприяє задоволенню потреб), проявляється на поверхні соціального життя у вигляді легітимованих соціальних форм буття. Вони мають співвідноситися з *наявними* легальними суспільними формами, вбудовуватися й узгоджуватися з ними через нормативну структуру, що і є сутністю процесу інституціоналізації.

Соціальне на субстанціональному рівні, де субстратом є індивід, завжди постає результатом зустрічі зі світом та її інтерпретації, що відбувається у смисловій комунікації. Ця комунікація процесуально розвивається та ускладнюється, породжуючи при цьому як інтегративні якості (вже соціальних) суб'єктів, так і опосередковані цими якостями форми самої комунікації. Варто зазначити, що в науковій літературі часто вживаються як синоніми поняття «комунікація», «взаємодія», «відношення» та «зв'язок», коли вони не є предметом спеціального розгляду. Однак усім їм все ж властиві свої конотації, що свідчать про різноякісність цих аспектів соціального буття.

Щодо застосування поняття «зв'язок» В. Є. Кемеров зазначає: «У розмірковуваннях про соціальні зв'язки зазвичай присутня певна презумпція їхньої ізотропності та гомогенності; мислимі самі по собі соціальні зв'язки постають в абстрактній однорідності, безвідносно до буття конкретних суб'єктів, самореалізації людських індивідів. ...Проблема, однак, полягає в тому, що соціальні зв'язки початково є «несиметричними», виникають як засоби «каналізування» соціальної енергії; вони визначаються як спрямування руху людських сил і здібностей, вони ускладнюються, сплітаються й розходяться як форми кооперації та поділу людської діяльності у часі й просторі. Вони задають певну онтологію діяльності, перетворюють фізичний час і простір на час і простір соціальний» [3, с. 6]. У даному випадку, вочевидь,

дослідник зафіксував загальну проблему – сучасне бачення соціальної комунікації однорідне й безвідносно до буття конкретних суб'єктів.

Бурхливий розвиток телекомунікаційних засобів сучасних суспільств посилює несиметричність соціальної комунікації, примушуючи змістити акценти при розгляді вже найпростіших моделей соціальних явищ. Якщо для філософії альфа та омега соціальності – це насамперед матерія, що розвивається, обтяжена свідомістю (або духом, втім, як і навпаки), яка об'єктивує себе в історичному процесі, то соціолог за точку відліку обирає взаємодію як мінімум двох індивідів, припускаючи при цьому, що вони *взаємодіють*, тобто впливають у процесі цього контакту один на одного [4, с. 16].

Цього цілком достатньо для виходу за межі робінзонади, для того, щоб бачити соціальність у фізичній реальності, де ці індивіди перебувають у єдиному просторі-часі. Але цього недостатньо для реальності соціальної, в якій *опосередкований* контакт є не менш, а інколи й більш значущим, де межі минулого, сучасного й майбутнього визначаються не плином часу, а суб'єктивними й суб'єктивними властивостями соціальних суб'єктів. Сама наявність опосередкованих форм у сучасному розумінні соціальної взаємодії свідчить про те, що існує однобічний вплив, завдяки якому, наприклад, відбувається розпредметнення матеріальної культури. Навіть активна відповідь на комунікативний вплив через наявність «ніпельних» соціальних контактів не дозволяє говорити про взаємодію.

Опосередковані соціальні контакти зазвичай бувають *ніпельними*, оскільки не передбачають *взаємодії*. Тому в сучасній соціальній реальності за точку відліку варто брати, на наш погляд, вже не взаємодію, а *вплив* (соціальний контакт), результатом якого є зміна поведінки або властивостей одного з суб'єктів. Цей соціальний контакт у процесі свого розвитку ускладнюється, стає власне взаємодією, якій властивий взаємний, необов'язково рівний вплив суб'єктів один на одного. Особливої специфіки соціальній взаємодії надає її просторово-часова локалізація, без якої вона нездійсненна. Подальше ускладнення соціальних контактів приводить до

формування зв'язків, що завжди функціональні й зорієнтовані на задоволення певних потреб (вже взаємопов'язаних цими потребами) суб'єктів.

Наступний етап – формування *відносин*, що враховують усю сукупність соціальних позицій суб'єктів. І лише на цьому рівні соціальної комунікації можна говорити про виникнення суспільства як соціальної цілісності. У ньому індивіди належать до *багатьох* соціальних спільнот і набувають у процесі своєї діяльності соціальних статусів та відповідних їм рольових систем. Це дозволяє, з одного боку, говорити про залученість індивідів до системи суспільних відносин, а з іншого, не применшувати в кожній предметній ситуації визначальної ролі інших соціальних контактів. Це наочно проявляється в рольових конфліктах, що, по суті, є проявом протиріччя між соціальним та суспільним у життєдіяльності суб'єкта.

Суспільство як видове вираження соціальності, у свою чергу, постає специфічно структурованим соціумом. Воно характеризується наявністю системи особливих потреб, ресурсів та умов, що дозволяє аналітикам виокремити його головний критерій – самозабезпеченість [5, с. 80–85]. Індивіди відносно суспільства постають протоелементами, інтеграція яких формує такі структурні елементи суспільства як соціальні групи різного ступеня загальності, соціальні організації й соціальні інститути, що через рольові системи соціалізують індивідів, стаючи надіндивідуальними соціальними суб'єктами. Лише взаємообумовлене буття цих надіндивідуальних суб'єктів може забезпечити буття сучасної людини з її різноманітними потребами; будь-які дисфункції цих суб'єктів позначаються на реальному житті людини.

Самозабезпеченість як сутнісний критерій суспільства свідчить про те, що лише та сукупність людей може вважатися суспільством, яка може *природно* відтворюватися протягом тривалого часу як *закрита* система. У межах суспільства соціальні суб'єкти повинні мати можливість задовольняти всі свої потреби, що забезпечує як функціонування, так і саморозвиток суспільства. Оскільки в соціальній реальності це неможливо, то цей критерій є швидше аналітичним. З урахуванням міжнародної економічної інтеграції, що

набирає обертів, і формування глобального суспільства, яке задає нові параметри соціально-політичних взаємодій, термін «самозабезпеченість» викликає все більше запитань.

У даному випадку видається доцільним вживати критерій, що сягає теорії Аристотеля та використовується Т. Парсонсом, – «самодостатність» [6, с. 792–794]. Цей критерій підкреслює автономність суб'єкта щодо навколишнього середовища, не розриваючи в той же час генетичних зв'язків з ним: взаємодія з навколишнім середовищем обумовлена суб'єктністю, «самістю» об'єкта, який тим самим конститує себе як суб'єкта. Оскільки суспільство є полісуб'єктним, а статус індивіда через специфіку включення його до соціальних структур і процесів як суб'єкта є амбівалентним, протягом соціальної еволюції формуються різноманітні інтерсуб'єктивні форми типізації досвіду – соціальні інститути, що дозволяють індивідам задовольняти свої потреби як самоочевидності в межах комунікативних стандартів інституціональних систем.

Таким чином, накопичуючи соціальний досвід, стандартизуючи механізми його засвоєння і трансляції, соціальні інститути стосовно «тілесних» суб'єктів (індивідів і спільнот) самі постають як суб'єкти, що забезпечують структурну цілісність суспільства. Отже, суспільство можна визначити як *інституціонально структурований соціум, самодостатній у своїй цілісності*. Саме тому суспільство може бути закритим як відносно, так і абсолютно, чому найчастіше сприяють географічні чинники. Більше того, відносна закритість суспільства є обов'язковою умовою для збереження ним своєї цілісності.

Виокремлення інститутів як основних елементів суспільства, їхній розвиток як показник зрілості суспільства зустрічається доволі часто. Так, П. Бергер і Т. Лукман вважають, що суспільство складається з «інституціонально обґрунтованих підсвітів» [7, с. 225]. Можна розглядати соціальні інститути як невиразні форми соціальної суб'єктності. Тоді інституціональність буде одним з рівнів соціальності в тому розумінні, що характеризує сам спосіб спільного буття людей, організованих у ціле, наявність

у них колективних настанов, цінностей і норм, і виражатиме ступінь розвиненості суспільства, представлену в ньому суб'єктність.

Соціальне в розвинених формах близьке до суспільного своїми інтегративними характеристиками, в яких акумулюється й через які передається весь досвід попередньої взаємодії. Сама трансляція цього досвіду передбачає наявність стабільних структур, які й представляють собою соціальні інституції, що утворюють у своєму взаємопроникненні кістяк суспільства. Їхнє стабільне узгоджене функціонування забезпечує цілісність суспільства, оскільки останнє робить акцент насамперед на функціональній діяльності. У той же час соціальна комунікація як динамічна характеристика соціуму через умови цієї комунікації, що постійно змінюються, через агентів і провідників змушена орієнтуватися на інноваційну діяльність.

Отже, соціальність – це, по-перше, динамічна характеристика соціуму, оскільки вона завжди конкретна та є породженням і відображенням реальних умов буття, що постійно змінюються, динамічної сукупності суб'єктів, яким завжди тісно в прокрустовому ложі суспільного. По-друге, саме соціальне легітимує суспільні форми, у той час як легалізувати себе вони здатні самотійно. Саме врахування потреб, породжених повсякденною соціальністю, дозволяє розглядати процес інституціоналізації як базовий у процесі суспільного розвитку. Організаційне оформлення цього процесу, яке зазвичай спрямовується легальними суспільними структурами, має орієнтуватися на дійсну, а не уявну мету соціуму – задовольняти потреби, що виникають у процесі соціальної взаємодії індивідів.

Неспроможність суспільства відповісти на потреби власне соціального розвитку неминуче викликає кризові явища в ньому: легальні суспільні структури втрачають своє легітимне підґрунтя. Суспільство задля збереження своєї цілісності шукає ефективні форми соціального контролю, що стимулюють і спрямовують діяльність його членів, досягаючи з більшим чи меншим успіхом інтерналізації стимулів у мотиваційну сферу через ціннісне оформлення потреб індивідів. Воно йде від «треба» (для суспільства) до «повинно». Якщо цей

механізм не працює, то соціальний контроль є, по суті, контролем суто суспільним, як правило, *репресивним*. У той же час нова соціальність, що виникла як відповідь на змінені умови буття, породжує нові потреби суб'єкта, часто ще ціннісно не легалізовані суспільством, але вже легітимовані соціальним середовищем.

Функціональна діяльність суб'єкта раціонально стимулюється суспільством, у той час як інноваційна діяльність підкріплюється в більшій мірі особистісною мотивацією, за якою вже сформовані соціальні властивості (динамічна система потреб, активність і самостійність, настанови тощо). Це дозволяє соціальному суб'єкту бути активним і творчим при розв'язанні проблем, не боятися при необхідності вступати у протиріччя з нормативними інструкціями. Такий суб'єкт може застосовувати форми діяльності, котрі ще не сприймаються суспільством як належні, тому ставлення до них з боку суспільства може варіювати від настороженого до ворожого.

Ще один суттєвий момент полягає в тому, що соціальне за своєю природою є тим провідником, через який суспільство (поза офіційною волею) зв'язується із зовнішнім середовищем, воно постає граничною межею, через яку фільтруються всі *іносоціальні* впливи. Чим повніше суспільні форми буття соціуму враховують його потреби, тим безболісніше для нього відбувається неминучий процес соціокультурного обміну із зовнішнім середовищем, воно більш адаптивне до конкретних ситуацій іносоціального впливу. Оскільки такий обмін за інформаційної доби є неминучим, відкритий тип комунікації стає в сьогоденні важливою характеристикою суспільних структур. Особливо слід звернути увагу на те, що в даному випадку ми розглядаємо *ідеальні типи*, оскільки їхній статус у самій реальності завжди *амбівалентний*.

Враховуючи вищезазначене, можна констатувати, що соціальним та інституціональним феноменам як структурним елементам соціальної реальності властиві такі характеристики:

1) *процесуальність*, оскільки вони отримують і підтверджують своє буття не через одиничні, а численні контакти, що дозволяють накопичувати й

типізувати інтерсуб'єктивні форми досвіду, конструювати моделі соціальних взаємодій. Соціальність виникає завдяки процесу *кооперації* (для виникнення комунікації необхідне включення суб'єктів у єдиний просторово-часовий континуум); розвивається завдяки процесу *диференціації* (що орієнтує процес розвитку на досягнення соціальної ефективності); закріплюється процесом *інтеграції*, що зміцнює соціальність завдяки встановленню функціональних залежностей і ліквідації структурної надлишковості [8, с. 10–17];

2) *невизначеність*, пов'язана з наявністю прихованих властивостей соціальних феноменів, не актуалізованих у даній системі взаємодій, що зумовлюють їхні потенційні зв'язки. В екзистенціальному ключі ця онтологічна властивість інтерпретується як *можливість*, що постає наріжним конститутивом екзистенції. Ж. П. Сартр зазначає: «...можливе приходить у світ через людську реальність», бо «Я є ніщо інше, як мої можливості» [9, с. 67];

3) внутрішня *складність*, оскільки якісна визначеність цих феноменів досягається завдяки їхній структурній цілісності, що дозволяє адитивні компоненти через онтологічні процеси кооперації, диференціації та інтеграції трансформувати на системну властивість і розглядати сам феномен як соціальну систему. При цьому соціальна диференціація зумовлює *полісуб'єктність*, а соціальна інтеграція – *поліструктурність* феноменів;

4) онтологічні процеси при збільшенні соціального масштабу надають цим феноменам такої властивості, як *відкритість* – їх залученість до соціальних систем різних рівнів, що зумовлює їх *багаторівневність*. Надлишковість властивостей соціальних об'єктів відносно кожної конкретної соціальної системи провокує процеси соціальної динаміки;

5) складність і відкритість призводять до *суперечливості* соціальних об'єктів – вони водночас починають підпорядковуватися як загальним, так і особливим закономірностям. На передній план виходить сукупність умов, що актуалізує дію тієї чи іншої закономірності. При цьому один і той же чинник, наприклад, діяльність індивіда, залежно від соціального масштабу може виступати як специфічною, так і неспецифічною умовою дії закономірності;

б) соціальні об'єкти вирізняє *динамізм* – висока рухливість, зміна своїх характеристик як у фізичному, так і в соціальному просторі й часі, в яких розкривається їхня потенційність, розгортається їхнє життя. П. Тілліх зауважує: «Потенційність є таким родом буття, що має силу, динаміку стати актуальним. ...Однак ті сутності, що стають актуальними, підкорюються умовам існування, таким, як кінцевість, відчуження, конфлікт тощо. Це не означає, що вони втрачають свій сутнісний характер... проте це означає, що вони потрапляють під дію структур існування та відкриті зростанню, спотворенню та смерті» [10, с. 21]. Коли ми говоримо про реальність соціального буття, ми завжди повинні мати на увазі і його потенційність, що отримує себе в динаміці життя;

7) негативні наслідки динамізму соціальних феноменів компенсуються їхньою *інертністю*, що дозволяє їм зберігати свою якісну своєрідність через відтворення соціальних форм, які склалися, та опиратися радикальним змінам. Втім, сама інертність може мати негативні наслідки, коли сприяє існуванню окремих рис феноменів, що заважають розгортанню потенційності й призводять до їхньої стагнації;

8) соціальні об'єкти завдяки свідомості, що їх породжує, завжди є *рефлексивними*, тому вони схильні до осмислення й модифікації власних форм і передумов як екзистенції, так і есенції;

9) рефлексивність зумовлює те, що у своїй *екзистенції* соціальні суб'єкти завжди актуально чи потенційно є *суб'єктами*. (Ю. А. Кімелюв навіть розкриває метафору «Нового модерну» за допомогою поєднання розуму і суб'єкта. «Суб'єкт» може бути визначений лише як «відношення – відношення одночасно і опозиції, і доповнюваності – з раціоналізацією. Лише триумф інструментальної дії... робить можливим появу суб'єкта» [11, с. 31]). На наш погляд, у своїй сутності вони мають властивість *онтологічної суб'єктності* як здатності й можливості дати адекватну відповідь на зовнішній вплив і внутрішні процеси, що є загрозою їхньої цілісності.

У своїй сукупності вищезазначені властивості в конкретній ситуації не просто визначають амбівалентний статус соціальних і суспільних феноменів,

вони надають соціальній реальності такої важливої властивості як альтернативність. У цій реальності завжди є можливість вибору поміж модусом «мати» й модусом «бути», між модусом «присутності» й модусом «відсутності», між діянням і недіянням, коли виникає «потреба зупинитися, затримати рух, розірвати безперервну тривалість існування. Це потреба у «підвішуванні» смислів та їх оголеності в паузі центрування себе та свого *спів*-існування поруч з іншими» [12, с. 151].

Альтернативність буття реальна настільки, наскільки людині підвладне її власне буття: Dasein початково є буття-можливість. «Присутність не є щось надособове, що на додаток має ще якесь уміння, але воно є буттям-що-первинно-може. Присутність є завжди те, що вона вміє бути та як вона є своя можливість. ...Можливість як екзистенція є навпаки найвисхіднішою та останньою позитивною онтологічною визначеністю присутності» [13, с. 169].

Ж. Бодріяр, проголошуючи кінець соціального, зазначає, що його, вочевидь, не буде вже в наших «суспільствах», оскільки «воно спроможне існувати лише дуже короткий час: у вузькому проміжку між добою символічних формацій та виникненням нашого “суспільства”, де воно вже не живе, а лише згасає» [14, с. 74–75]. Ми ж, навпаки, виходимо з того, що «суспільства» майбутнього в повній мірі можна буде назвати соціальними: соціальне суспільство – це суспільство, де легітимна соціальність не вступає у протиріччя з його легальними структурами. Ці суспільства розв’язуватимуть проблему знаходження оптимального сполучення неминучого динамізму соціальних структур з необхідністю інституціоналізації соціальних процесів для забезпечення інтеграції нових соціальних утворень.

Якщо коротко, то необхідно буде знаходити оптимальне співвідношення між хаосом і порядком. Соціальність не має бути стихійною – якщо не жорстко керованою, то принаймні прогнозованою в певних межах. Суспільства XXI ст., ймовірно, керуватимуть соціальними процесами не через їх цілепокладання, а через формування певних соціальних умов (середовища), в яких ці процеси

протікатимуть. Лише це, на наш погляд, дозволить не заганяти в прокрустове ложе соціальні контури майбутнього.

Оскільки нова соціальність у межах легальних суспільних форм народжується людиною, всебічне знання про неї зумовлюватиме подальший соціальний та суспільний розвиток. Можна зробити припущення, що продуктивна сила соціально-гуманітарного знання полягатиме у виробництві насамперед соціальної стабільності в сенсі витіснення військових технологій як технологій, що продукуються соціальними технологіями.

У такому ракурсі ідеї представників «критичного раціоналізму» – утопічність загальних теорій та побудованих на них проектів стабілізації чи широкомасштабного перевлаштування суспільства; обумовленість соціальних вад ігноруванням у процесі цілеспрямованих змін індивідуальних схильностей, намірів, інтересів; віднайдення та ліквідація небажаних для нормального функціонування системи тенденцій; перетворення й регулювання соціальних процесів у межах можливого тощо (див. [15, с. 204–207]) – можуть бути затребувані в соціальному суспільстві.

Із Ж. Бодріаром можна беззастережно погодитися в такому: «Динаміка соціального не є ясною та визначеною. Чим характеризуються сучасні суспільства – його наростанням чи розпадом? Інакше кажучи, їм властиві соціалізація чи поступова десоціалізація? Відповідь залежить від того, як тлумачиться соціальність, але вона в будь-якому разі не може бути остаточною та однозначною» [14, с. 72]. Однак прагнення до однозначності наукових понять, нехай і не остаточної на даному етапі пізнання, є необхідним, чому й покликана сприяти онтологічна експлікація понять.

Ю. Ф. Георгієв, розмірковуючи про поняття соціальної матерії під кутом зору нерозрізнення специфіки *соціального* й *суспільного*, позначає її як «суспільне (соціальне) буття матерії. ...Для соціальної філософії власне поняттям є категорія соціальної (як різновид) матерії, а решта субпонять, розкриваючи свою смислову самість, водночас розширюють смисловий зміст поняття в його невласних смислах» [16, с. 36]. Автор вважає, що сутність усіх

можливих позначень одна – зберегти в центрі уваги уявлення про соціальну матерію як певну *саморухливу субстанцію*. Тому це визначення можна розглядати як онтологічне визначення соціальності, але за умови, що воно є суто філософським і не враховує екзистенціального забарвлення означеного феномена.

Таким чином, наш онтологічний кут зору дозволяє бачити процесуальність соціальної реальності, в якій отримує себе спів-буття суб'єктів [17, с. 121–123]. Він дає можливість визначити її і в «невласному», а точніше вже власне соціально-філософському сенсі – на субстанціальному рівні, де її субстратом є індивід. Соціальність тут може бути досягнута як *специфічний, наділений смислом спосіб комунікації суб'єктів, що породжує в міру свого розвитку та ускладнення як інтегративні властивості цих суб'єктів, так і опосередковані цими властивостями форми самої комунікації*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кемеров В. Е. Общество, социальность, полисубъектность. / В. Е. Кемеров. – М. : Академический Проект ; Фонд «Мир», 2012. – 252 с.
2. Брушлинский А. В. Деятельность субъекта и психическая деятельность / А. В. Брушлинский // Деятельность: теории, методология, проблемы. – М. : Политиздат, 1990. – С. 129–142.
3. Кемеров В. Е. Знание – социальная связь / В. Е. Кемеров // Социемы. – Екатеринбург : Урал. гос. ун-т, 2001. – Вып. 7. – С. 5–8.
4. Сорокин П. А. Общедоступный учебник по социологии. Статьи разных лет / П. А. Сорокин. – М. : Наука, 1994. – 560 с.
5. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер ; пер. с англ. – М. : Феникс, 1994. – 687 с.
6. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс ; под ред. В. Ф. Чесноковой и С.А. Белановского ; [пер. с англ.]. – М. : Академический проект, 2002. – 832 с.
7. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман ; [пер. и вступление Е. Д. Руткевич]. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
8. Кузь О. М., Поліщук І. О., Моторнюк Т. М. Виборчі технології в модерному електоральному процесі США та України : монографія / О. М. Кузь, І. О. Поліщук, Т. М. Моторнюк. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 256 с.

9. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии / Ж.-П. Сартр ; [Пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко]. – М. : Республика, 2000. – 638 с.
10. Тиллих П. Систематическая теология / П. Тиллих ; [пер. О. Я. Зоткиной]. – М. ; СПб. : Университетская книга, 2000. – Т. 3. – 415 с.
11. Кимелев Ю. А. «Субъект» и «субъективность» в современной западной социальной философии: Научно–аналитический обзор / Ю. А. Кимелев. – М. : РАН ИНИОН, 2006. – 95 с.
12. Стрих В. Б. Недеяние: амбивалентность смыслов и личностное звучание / В. Б. Стрих. – Хабаровск : Изд-во Хабар. гос. техн. ун-та, 1997. – 157 с.
13. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Бибихина]. – М. : Ad marginem, 1997. – 452 с.
14. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2000. – 106 с.
15. Капитонов Э. А. Социология XX века / Э. А. Капитонов. – Р-н/Д. : Феникс, 1996. – 512 с.
16. Георгиев Ю. Ф. Континуальность социальной жизни, закон ее пульсации и вакуум / Ю. Ф. Георгиев. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1993. – 200 с.
17. Кузь О. М. Репрезентації суб'єктності в постсучасності: [моногр.] / О. М. Кузь. – Х. : ФОРМ Літуржника Л. М.; ІНЖЕК, 2010. – 312 с.

Summary

Kuz O. M., Getalo T. E. The sociality as it is and as it seems

The paper analyzes the postmodern connotations of the terms "social" and "public", deals with the problem of social ontology. It is concluded that sociality is generated not by society, but actors who interact in the process of existential communication or interpretation of institutional communication.

Keywords: social, public, social reality, social subjects, subjectness.

Кузь О. Н., Гетало Т. Е. Социальность как она есть и какою она кажется

Анализируются постсовременные коннотации использования понятий «социальное» и «общественное», исследуется проблема онтологии социального. Делается вывод о том, что социальность порождается не обществом, а субъектами, которые взаимодействуют в процессе

экзистенциальной коммуникации или интерпретации институциональной коммуникации.

Ключевые слова: социальное, общественное, социальная реальность, социальные субъекты, субъектность.